

İZMİR AGORASI KAZILARINDAN 17.-19. YÜZYIL SERAMİK BULUNTULARI ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Lale Doğer*

ÖZET

Bu makale konusu 17.-19. yüzyıllar arasına tarihlenebilen seramik buluntular, İzmir Roma Devlet Agorasında 1997'den 2006 yılına kadar aralıklarla sürdürülen ikinci dönem kazılarında ele geçmişlerdir. Sırlı üretimlerde yoğunluk Geç Osmanlı Dönemi tek renk sırlı açık kaplara aittir. Az sayıda baskı bezeklilerin dışında çoğu özensiz işçilik gösterir. Dimetoka, Ganos, İstanbul Eyüp ve Edirne, Aphrodisias, Milet gibi üretim merkezlerinden örneklerle karşılaştırılması gereken bu buluntuların form ve hamur tasniflerinin yapılması uzun süreli bir çalışmayı gerektirir. En belirgin üretimler ise Çanakkale üretimi seramikleridir. İstanbul Saraçhane, Atina Agorası, Girit ve Kıbrıs'taki bazı arkeolojik alanlarda olduğu gibi, Çanakkale üretimlerinin Geç 17. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar üretilen hemen hemen her çeşidi İzmir Agorasından da ele geçmiştir. Ancak burada hem form hem de bezeme repertuarı bakımından yeni örnekler de gözlenmektedir. Oldukça organize geniş bir deniz ticaret ağı ile dağıtımının yapıldığı anlaşılan Çanakkale seramikleri, diğer ithal seramikler gibi İzmir limanı aracılığı ile kente gelerek halen çevresinde ticaretin ve alışverişin sürdüğü eski Roma Devlet Agorası harabesi içinde pazarlanmışlardır. Panaztepe (Menemen) ve Demre kazı buluntularının gösterdiği gibi sadece ana merkezlerde değil limanların periferisindeki köy ve kasabalara kadar ulaşmışlardır. Kütahya seramiklerinde ise yoğunluk 18. yüzyıl fincanlarına aittir ve bunlar çok zengin bir koleksiyon oluşturmaktadırlar. Olasılıkla Eyüp üretimi olabilecek sırlı ve sırsız buluntular da 18. ve 19. yüzyıllara ait olmalıdır. 17.-19. yüzyıl Avrupa seramik buluntuları arasında ise yoğunluk İtalyan Mayolica, Pisa, Albisola üretimleri ile özellikle farklı damgalar taşıyan serigraf baskılı İngiliz earthen-ware porselen üretimlere aittir.

Anahtar Kelimeler: İzmir Agorası, Çanakkale Seramiği, Kütahya Seramiği, Eyüp İşi Seramik, Avrupa Seramiği, Mayolika, Pisa, Albisola,

* Yard. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

Lale Doğer

ABSTRACT

The Roman State Agora at İzmir, in modern town Konak, in the Namazgah district was first identified and excavated in 1932, and later on in 1940-42. Work was resumed in 1996 started by the İzmir Archeological Museum after a long pause, in 1996. Between the 1997-1998 and 2002-2006 seasons, the excavations in the Roman Agora offered many pottery from the Roman, Byzantine, Late Otoman and European periods. The main objective of this article is to introduce the Ottoman and the European pottery and to point out the resources supporting the need of the pottery in İzmir.

The majority of the Izmir Agora finds belongs to monochrome glazed open vessels. Except a few impressed decorations, most of the work is done carelessly. These finds which have to be crosschecked with pottery from other production centers, i.e. Dimetoka, Ganos, Istanbul Eyüp and Edirne, Milet will require long term research to classify their forms and materials. The most remarkable products are Çanakkale pottery. The finds of the Agora in Izmir, like finds from Istanbul Saraçhane, Demre (Myra), the Athenian Agora and excavation sites in Crete and Cyprus, include nearly all kinds of pottery produced in Çanakkale from the late 17th to the mid 20th century. Regarding forms and decoration repertory, they also reveal new specimen. Judging by the sites of the finds it can be assumed that the pottery was distributed by a well-organized merchant shipping network. Alongside with the Çanakkale pottery, foreign products were also shipped to the Izmir harbor and brought to town to be sold especially at busy market places like the old Roman Agora and its neighborhood, where trade activities still continue in our days. The finds at Panaztepe (Menemen) show that the pottery was distributed to outskirts settlements as well. The majority of the recovered Kütahya ware are 18th century coffee cups. They make up a rich collection. Studies on Eyüp glazed and unglazed products of the same period and finds of imported pottery, especially from England, Italy, Denmark are carried on. Earlier Ottoman fine wares have not been recovered yet.

Key Words: İzmir Roman Agora, Çanakkale Ware, Kütahya Ware, Eyüp Ware, Maiolica, Pisan, Albisola.

İlk olarak 1932 ve daha sonra 1940-42 yıllarında yapılan kazıların ardından¹, 1996 yılında başlatılan çalışmalarla İzmir kenti ve bilim dünyasının yeniden dikkatini

¹ İlk dönem kazı çalışmaları için bk. S. Kantar-R. Naumann., “İzmirde Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İhzarı Rapor. Fouilles de Namazgah (İzmir)” TAD II (1934), 219-242, 310; S. Kantar-R. Naumann., “İzmirde Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhzarı Rapor”, Belleten 26 (1943), 213-225, lev. XII-XIX.

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

çeken Roma Devlet Agorası zengin seramik buluntu sunar². İkinci dönem kazılarıyla birlikte Bizans ve sonrası dönemlere ait seramik buluntuların değerlendirilmesine de olanak verir³. Bu buluntular henüz tamamıyla stratigrafik kontekstlerden gelmemekle birlikte liman kentinde kullanılan çanak-çömleğin kronolojik ve tipolojik sürecini izlemeyi olanaklı kıldıkları için önem taşırlar. Bu makalenin amacı da buluntular arasındaki Geç Dönem Osmanlı ve Avrupa seramiklerini tanıtmak, İzmir'in kap kaçak ihtiyacını besleyen başlıca kaynaklara dikkat çekmektir⁴.

Buluntular arasındaki en belirgin üretimler olan Çanakkale seramik parçalarının büyük bir kısmı, Bazilika ve Batı Stoa'daki çalışmalarda; ilk dönem kazılarının dikkate alınmayan geç dönem tabakaları ile atık toprağın karışarak alanda birikim oluşturduğu en üst seviyelerde ele geçmiştir. Kısmen tahrip görmemiş bazı alanlarda karşılaşılan daha steril buluntu kompleksleri ise 18.-19. yüzyıl Çanakkale, Kütahya, İstanbul Eyüp İşi sırlı ve sırsız seramik buluntular ve çağdaş Avrupa seramikleriyle belirlemektedir.

ÇANAKKALE SERAMİKLERİ (Tab.I-III)

İzmir Agorasından ele geçen sırlı Çanakkale seramiklerine ilişkin buluntuların çoğunluğu, çukur tabak-kase ve çanak ait dip ve gövde parçalarıdır. Bezeme tekniği bakımından sıraltı oksit boyama, slip, aplike (barbutin) ve plastik dekorlu olarak tanımlanabilirler. Bazı slip dekorlu kase ve çukur tabaklarda baskı tekniği de uygulanmıştır.

² İkinci dönem kazılarını içeren yayın için bk. M. Taşlıalan et T. Drew-Bear, “ Rapport sur les travaux effectués sur l’Agora de Smyrne”, *Anatolia Antiqua* XII (2004), 293-308; M. Taşlıalan, T. Drew-Bear et alli, “Fouilles de l’Agora de Smyrne: Rapport sur la Campagne de 2004”, *Anatolia Antiqua* XIII (2005), 371-434.

³ L. Doğer, “İzmir Agorasından Çanakkale ve Kütahya Seramikleri”, *Tepekule Tarih Yerel Araştırmalar Dergisi*, Sayı:2 (2000), 3-10; L. Doğer, “Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora.”, ed. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr, *Çanak*, . BYZAS 7 (2007), İstanbul, 97-122.

⁴ Bu makale 2007 yılında gerçekleştirilen 13. Uluslararası Türk Sanatları Kongresinde sunulan ve sınırlı buluntuyla yayımlanacak olan bildirinin genişletilmiş çalışmasıdır. Buluntuların yayımlanmasına izin veren ve çalışma imkanı sağlayan İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlerinden Arkeolog Dr. Mehmet Taşlıalan, Mehmet Tuna ve yardımcılarına teşekkürü borç bilirim. Daha önce İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yürütülen kazı çalışmaları 2007 yılından bu yana Yrd. Doç.Dr. Akın Ersoy başkanlığında gerçekleştirilmektedir.

Kapalı kap ve sürahilerde applike (barbutin) ve plastik bezemeler yer alır⁵.

A- Sıraltı Mavi Oksit Boyalı Çanakkale Tip I Seramikler (Tab.I): Bu gruba temsil eden üretimler, G. Öney tarafından 17. yüzyıl sonu–18. yüzyıl⁶, J.W. Hayes tarafından İstanbul Saraçhane kazıları verilerine göre “Çanakkale Tip I” tanımlaması ile yak. 1740-erken 19. yüzyıl⁷, K. Korre-Zographou tarafından yaklaşık 1700–1750 olarak tarihlenirler. Birçok buluntu yerlerinden örnekler de bu referanslar doğrultusunda değerlendirilir⁸. Hamur renkleri genel anlamda kırmızı, kavuniçimsi kırmızıdır (2,5 YR 5/8–2,5 YR) ve iyi pişmiştir. İnce ve az miktarda kum, mika, kalsit, silis bazılarında yer yer iri taşçıklar gözlenmektedir. Astar da genel anlamda beyaz renklidir, iç yüzeylerin tamamını kaplar. Dış yüzeyler de çoğunlukla tamamen astarlı ve üst gövde sırlıdır. Sır şeffaf renksiz veya sarımsı renktir. Bezemelerde baskın renk kobalt mavidir. Sadece kobalt mavi, kobalt mavi ve kahverengimsi kırmızı-turuncu, kobalt mavi ve beyaz, daha koyu mavi ve kahverengimsi kırmızı - turuncu renk kombinasyonları ile işlenmişlerdir.

⁵ Bk.L. Doğer, “İzmir Agorası Kazılarında Çanakkale Seramikleri ve Diğer Talep Noktaları”, Çanakkale Seramikleri Kolokiyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Suna –İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2008, 46, res. 11,12.

⁶ G. Öney, “Çini ve Seramik”, Osmanlı Uygurlığı 2 (haz. H. İnalçık-G. Renda), İstanbul 2003, 735; G. Öney, “Çanakkale Seramikleri”. Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, İstanbul 2007, 365-70.

⁷ Bu tanımlama ve tarih J.W.Hayes’i referans alan M.L. Wartburg’un değerlendirmesinden alınmıştır. Hayes basit bitkisel dekorlu, çapraz taramalı ağız kenarına sahip eserleri Çanakkale Tip II -19. yüzyıl olarak tarihlendirir. Ancak boya rengi ve bezeme kompozisyonu ilişkisi çok açık tanımlanmaz. Bu nedenle bazı buluntularda çelişki gözlenir. Bk. J.W. Hayes, Excavations at Saraçhane in Istanbul II. The Pottery, Princeton (1992), 268–270. pl. 44. Wartburg, buluntuları boya renkleri ve bezeme kompozisyonları bakımından daha net sınıflar. Bk. M.L. Wartburg, “Types of Imported Table Ware at Kouklia in the Ottoman Period”, Report of the Department of Antiquities, Cyprus (2001), 369.

⁸ S. Sevim ve Y. Karaman, Çanakkale seramiklerine ilişkin derleme çalışmalarında G. Öney’in daha sonra revize ettiği tarihlendirmeleri yerine, sadece ilk yayınındaki tarihleme ve tipolojisini referans alırlar. Bk. S. Sevim ve Y. Karaman, “ Çanakkale Seramikleri ve Eceabat Yöresi Çömlekçiliği”, II. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 216–217; A. Akarca, Çanakkale’ye 45 km, Ezine’ye 3–4 km. uzaklıkta Akköy yakınlarındaki Akçaalan ‘daki buluntularla “Çanakkale Seramikçiliğinin” kökenlerini 15. yüzyıla indirir. Akarca’ya göre Akçaalan 17. yüzyıl sonlarına doğru önemini yitirmiş, çömlekçiler 17. yüzyılın en geç üçüncü çeyreğinde, Çanakkale (Kale-i Sultaniye)’ye göçmüşlerdir. Bk. A. Akarca, “Çanakkale’de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi, VIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt.1 (1976), Ankara, 505–506; Akköy üzerine yeni bir çalışma için bk. M.B. Kayman, “Akköy Yöresi Fırın Cürüfları Üzerine Değerlendirme”, Çanakkale Seramikleri Kolokiyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Suna –İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2008, 91-94.

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

Bezeme repertuarı açısından bakıldığında; olasılıkla yüzyılın başlarına ait (yak.1700) üretimlerde⁹, kap merkezinde kahverengimsi kırmızı rozet çiçekler ve yasemin çiçeği yaprağına benzeyen çok parçalı yapraklardan oluşan büyük bir madalyon şeklinde düzenleme görülür (Tab. I. a). Aynı motiflerden oluşan yatay tarzda düzenlemeler de geniş ağız tablalarını süsler. Kıbrıs, Kouklia/Palaipaphos'da kazılan iki site¹⁰ ve İstanbul Saraçhane¹¹ kazılarında buluntular ile Apolyontköy'den yüzey buluntusu¹² da bu grup içinde değerlendirilebilir.

Diğer bir kobalt mavi renkte dekorasyon uzun yapraklarla, kırmızımsı kahverengi rozet çiçeklerin buket halinde sunulduğu kompozisyon gösterir. Yayınli örnekler ve kazı buluntuları ışığında bu kapların ağız tablalarında, iki yatay ince bant arasına aralıklarla konumlanmış kafes tarama veya yaprakları temsilen damlacıklar şeklinde bezeme yer alır (Tab. I. b) Bu dekorasyona sahip kaplar en dar kronoloji ile yak. 1700–1750 yıllarına tarihlenirler¹³. İstanbul Saraçhane buluntusu ise katalog bilgisine göre 19. yüzyıla tarihlenir¹⁴.

Üçüncü bir kompozisyonda, kobalt mavisi renkle serbest tarzda oluşturulmuş Margarita tipi büyük papatya'ya benzer tek bir çiçekten ibaret kompozisyona sahiptir (Tab. I. c-d). Çiçeğin göbeğini ise bir önceki gruptaki kırmızımsı kahverengi rozet çiçek oluşturur. Bir buluntuda çiçeğin birkaç taç yaprağının zarif kıvrımlar şeklinde uzatılarak sap ve yaprak oluşumu gibi tasarlandığı izlenir (Tab. I.c). Yayınli örneklerini bulamadığımız bu grup, biraz daha geç tarihli mangan moru renkte işlenmiş benzer bezemede üretimlerin öncüsü gibi görünmektedir.

Barok tarzda, ayaklı bazen çift kulplu yayvan veya dar uzun vazolardan taşan natüralist yapraklar, çiçekler ve meyvelerle tasarlanmış dekorasyon içeren Çanaklake seramiklerine ait şimdilik ait iki küçük parça ele geçmiştir. Dekorasyondaki kap

⁹ Tarihleme ve örnek için bk.K. Korre-Zographou, Ta Kerameika Tou Tsanakkale (1670-1922), Athens (2000), 235 (A41).

¹⁰ Saraçhane kazıları referans alınarak yak. 1740-erken 19. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Bk. M.L. Wartburg, a.g.e. 368 Fig. 4 (17), 369, 383 Fig. 9 (6 sağ üst).

¹¹ Saraçhane buluntusu için bk. J.W. Hayes, a.g.e. pl. 44 (1).

¹² Bezemesi çok az korunmuş buluntu, 2. grup içinde de değerlendirilebilir. Buluntu için bk. V. François, "La céramique byzantine et ottomane" La Bithynie au Moyen Âge, Réalités Byzantines 9 (2003), Paris, 308, Pl.3 (1). Apolyontköy buluntusu kaide altında X şeklinde graffito'ya sahiptir.

¹³ Tarihleme ve örnekler için bk. K. Korre-Zographou, a.g.e. 2000, 230 (A23,A24,A25), 231.

¹⁴ Saraçhane buluntusu için. J.W. Hayes, a.g.e. 268,270, pl. 44 (4).

konturları beyaz¹⁵ (Tab.I.e) veya kırmızı-turuncu renkle belirlenmiş¹⁶ kenarları kobalt mavi renk ile fistolanmıştır.

Çok sayıda parça, kenarları dilimli ve fistolu büyük bir madalyon tarzı kompozisyona sahiptir. Madalyonlar üçgen birimler halinde bölümlenmiş içleri minik yapraklarla dolgulanmıştır¹⁷ (Tab. I.f). İzmir Agorasından önemli bir buluntu da kap formu ile dikkat çeker. Diğer örneklerden farklı olarak basit ağız kenarlı yayvan gövdelidir. Ağız kenarının aralıklarla yerleştirilmiş küçük yapraklarla süslediği görülür (Tab. I. g).

Bir başka buluntu grubunda ise kompozisyon, merkeze yerleştirilmiş kenarları ince fisto bordürlü eşkenar dörtgenden ibarettir. Eşkenar dörtgenin usta bir işçilikle yatay ve dikey ekseninde kademeli yapraklarla bezelidir (Tab. I. h). Kobalt mavisi renk ile desenlenmiş çatal bir sap üzerinde duran eşkenar üçgenden oluşan bir kompozisyonda ise üçgenin içi serbest fırça ile yapılmış kıvrak yapraklarla dolgulanmıştır (Tab. I. i). Bu kompozisyon, İstanbul Saraçhane kazısı buluntusunda izlendiği gibi yaprakları sola doğru eğilmiş bir buket¹⁸ veya yaprak-çiçek dolu bir ayaklı vazunun çok ustaca stilize yorumu olabilir¹⁹.

Üçgen kompozisyonlu bezemenin daha koyu mavi yapraklar ve kırmızımsı turuncu renk rozet çiçeklerle kombinasyonlu bir örneği de ele geçmiştir²⁰ (Tab. I.j). Bazı koleksiyonlar ile Andros'ta Ortaçağ'a ait Kato Kastro (Aşağı Kale) kazısından benzer buluntular vardır²¹.

Ağız tablasında çapraz tarama veya damla motifleri bulunan bazı gövde parçalarında da, kahverengimsi mangan renk ile desenlenmiş kenarları fistolu benzer

¹⁵ İstanbul Çinili Köşk Müzesindeki eser için bk. G. Öney, Türk Devri Çanakkale Seramikleri/Turkish Period Çanakkale Ceramics (1971), Res. 12, Kat. 12.

¹⁶ Victoria - Albert Müzesindeki tüm eser için bk. G. Öney, Türk Devri Çanakkale Seramikleri, a.g.e res. 14, kat. 14; G. Öney, "Çanakkale'de Geç Devir Osmanlı Seramikleri", Bilim Birlik Başarı Dergisi, Sayı: 33 (1982), 12, Res. 1

¹⁷ Bu gruba olasılıkla öncülük etmiş, içi natüralist tarzda çiçek ve yapraklarla dolu dilimli madalyon bezemeler için bk. G. Öney, Türk Devri Çanakkale Seramikleri. a.g.e. Res. 2, Kat.2, Res.3, Kat.3.

¹⁸ Saraçhane buluntusu için bk. J.W. Hayes, a.g.e. pl. 44 (4).

¹⁹ Örnek eser için bk. K. Korre-Zographou, a.g.e. ε.ί.χ. 235. A16.

²⁰ Bu buluntu dış yüzeyde astar olmaması ile diğerlerinden farklıdır. Ancak astarın tamamen aşınmış olması da ihtimal dahilindedir.

²¹ Koleksiyonlardaki bazı eserler için bk. K. Korre-Zographou, a.g.e. 232 (A30). Andros için bk. N. D. Kontogiannis-S. Arnavati, "The Medieval Kato Kastro (Lower Castle) of Andros: Excavation Data and Ceramic Material", ed. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr, Çanak, BYZAS 7 (2007), İstanbul, 359, Fig.10b.

bezemelerin olduğu gözlenir. Dekorasyonlarının çok az bir kısmı korunmuştur. Yukarıda bahsedilen çeşitlerin benzerleri yine İstanbul Saraçhane kazısı, Ganos, Atina Agorası, Girit Hanya, Kıbrıs Kouklia'dan ele geçmiştir²².

Çanakkale seramik üretimi serbest fırça çalışmalarının en güzel koleksiyonlarını temsil eden camii ve köşk tasvirli iki eser de Agora buluntuları arasındadır (Res. 1). Kapların dış yüzleri tamamen astarlıdır. Mimari tasvirlerin içine konumlandığı peyzaj ve özellikle ağaç yorumlarında 18. yüzyıl resim sanatıyla paralellik gösteren bu üretimler²³, G. Öney tarafından 17. yüzyıl–18. yüzyıl sonu²⁴, K. Korre tarafından yak 1750–1800' lere²⁵ tarihlenirken, Hayes Çanakkale Tip II grubu içinde 19. yüzyıl olarak değerlendirir²⁶.

B-Sıraltı Kahverengimsi-Mangan Renk Oksit Boyalı Çanakkale Tip II Seramikler (Tab.II): Çanakkale seramiklerinin bu tip üretimleri, daha dar ve yüksek kaideleri, daha derin kap formları, beyaz, sarımsı-krem renk astarları ve sarıya yaklaşan şeffaf sır görünümleri, dış yüzeyde astarın ve sırn yalnız ağız kenarında oluşu gibi özellikleri ile diğerlerinden farklılık gösterir. Ayrıca bezemeler sıraltına kahverengiye yaklaşan mangan renk oksit boya ile uygulanmıştır. Saraçhane kazı buluntularının tasnifinde Tip II içinde yer alırlar. K. Korre tarafından da yak 1800'e tarihlenirler.

Kap içine yayılan ve bazen ağız kenarına da taşan ustaca soyutlaşmış tek bir motifin, serbest fırça tekniğinin yetkin kullanımı ile çok zengin bir görsellikle sunulduğu bu eserlerde başlıca iki bezeme kompozisyonu izlenir (Tab. II. a-b).

Birinci grupta kompozisyon, kap merkezine karşılıklı yerleştirilmiş ayrı göbeklere sahip iki yarım çiçek formatından oluşur (Tab. II.a,b). Her bir göbeğe bağlı damla biçimli zarif yapraklar, hesaplı uzunluk ölçüleri ile eşkenar üçgen formunda

²² Saraçhane için bk. J.W. Hayes, a.g.e. Pl. 44 (3); İki buluntu için bkz. F.O.Waage, "The Roman and Byzantine Pottery", Hesperia II, No. 2 (1933), 325 Fig. 19 i-j.

Ganos buluntuları için bkz. P. Armstrong-N. Günsenin, "Glazed Pottery Production at Ganos", Anatolia Antiqua 3 (1995), 183 Fig. 4 (25–26), 184 Fig. 5 (25); Hanya için. M. Hahn, "Byzantine and Postbyzantine Pottery from the Greek-Swedish Excavations at Khania, Crete", in: V. Déroche et J. M. Spieser. Recherches sur la Céramique Byzantine. BCH Supp. XVIII (1989), 228 fig.1, küçük bir parça halindeki buluntunun rekonstrüksiyonunda, çapraz taramalı bordürün çukur tabağın ağız kenarının tamamında yer aldığı izlenmektedir. Halbuki bu taramalar ağız kenarında aralıklarla konumlanır; Kouklia için. M.L. Wartburg, a.g.e. 383. Fig.9 (6 sol).

²³ Karşılaştırma için bk. K. Korre-Zographou, a.g.e. 97, εἰχ.94–95.

²⁴ G. Öney, "Çanakkale Seramikleri", a.g.e. 107.

²⁵ K. Korre-Zographou, a.g.e. 242 (A53)

²⁶ J.W. Hayes, a.g.e 268.

biçimlenmiş büyük bir bitkisel bezeme olarak algılanmaktadır²⁷. Yayınli bazı buluntularda, bu göbeklerden ikisinin Çanakkale Tip I'de görülen kırmızımsı turuncu renk rozet çiçeklerle oluşturulduğu görülür. İzmir Agorası buluntuları muhtemelen bu daha karışık kompozisyonun sadeleşmiş uygulamalarıdır²⁸. Ağız tablaları ise tüm buluntularda görüldüğü üzere, iki yatay ince bant arasına aralıklarla yerleştirilmiş damla motifleri ile bezeli olmalıdır. Dörtlü düzenlemeye sahip bir buluntu İstanbul "Büyük Saray" Bölgesindeki kazılardan ele geçmiştir²⁹.

İkinci grupta kompozisyonun ana elemanı, radyal düzende çizilmiş taç yapraklara sahip büyük bir çiçek motifidir (Tab. II. c-d). Bazı buluntularda uzun damlalar biçimli eğrisel hatların çiçeğin etrafına da yerleştirildiği, böylece tabii bir mekan etkisi verilmek istendiği anlaşılmaktadır. Bu gruptaki kaplarda ağız tablaları, hiçbir sınırlama olmaksızın yaprakları temsilen uzun damla biçimli eğrisel hatlar, yatay bantlar arasında damla motifleri veya birkaç yatay bantla bezeli olabilmektedir. İzmir Panaztepe kazısı³⁰, Girit Malia³¹, Kıbrıs Kouklia³², eski Antakya (Antioch-on-the-Orontes)³³ ve Çanakkale³⁴ den buluntular mevcuttur. Ayrıca Demre (Myra) Aziz Nikolaos Kilisesi³⁵, Kıbrıs Kouklia, Foça (Phokai) kazıları, Çanakkale ve Kuzey Ege'de birçok yüzey araştırmasından, sadece kahverengi-mangan renk çapraz taramalı bordürü korunmuş ağız kenarları da ele geçmiştir. Çanakkalede'deki son araştırmalar dahilinde

²⁷ Yayınli bir eserde bu kompozisyonun dört göbek etrafında radyal tarzda şekillendiği görülür bk. K. Korre-Zographou, a.g.e. 244 (A63).

²⁸ Demre (Myra) Aziz Nikolaos Kilisesi'nden benzer buluntu için bk. E. Fındık, "Demre –Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular", Bildiriler Kitabı, Türk Seramik Demeği Yayını, İstanbul 2007, 745, res. 12; 746, çiz. 3.

²⁹ Buluntu için bk. A. Pasinli, "Büyük Saray Bölgesinde Sultan Ahmet Eski Cezaevi Bahçesindeki 1997–1998 Kazı Çalışmalarına Ait Rapor", 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26–28 Nisan 1999 Kuşadası), Ankara (2000), 112 çiz.11 alt sol.

³⁰ Osmanlı Dönemi'ne ait birinci kültür tabakasından 2004 yılında ele geçen tüm buluntu için bk. A. Erkanal-Öktü ve N. Çınardalı-Karaaslan, "Panaztepe 2004 Yılı Kazıları", 27. K.S.T. (30 Mayıs–3 Haziran 2005 Antalya), 1.Cilt. Ankara (2006), 201, Res. 2.

³¹ V. François, "La céramique à glaçure à Malia: productions médiévales italiennes et productions ottomanes", BCH 118/2 (1994), 384, Fig. 5 b sol.

³² M.L. Wartburg, a.g.e 368 Fig.4 (20), 383 Fig. 9 (8)

³³ F.O. Waagé, "The Glazed Pottery in: F.O.Waagé (Hrsg), Antioch-on-the-Orontes IV:1: Ceramics and Islamic Coins (1948), Fig. 77 (6).

³⁴ B. Böhlendorf-Arslan, "Ein Never Typ der Çanakkaleware", Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10–13 Ekim 2001, Ege Üni. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü.İzmir 2002, 39, Abb.8 (30–31).

³⁵ Buluntu hakkında bilgi için bk. M. Acara, "Seramik Buluntular", içinde: S.Y. Ötügen, "1995 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilise Kazısı", 18. K.S.T 2, 27–31 Mayıs 1996, Ankara (1997), 479.

Eski Havra Sokağı ile Çanakçılar Sokak'ta bulunan atölye artığı buluntular arasında da parçalar mevcuttur³⁶.

C. Sıraltı Slip (astar) Boyalı Seramikler (Tab. III): Yayına konu olan buluntular, alçak halka kaideli, üçgen ağız profilli basit veya dışa dönük ağız tablalı çukur tabak-kaselere ait parçalardır. Doğrudan kırmızımsı gövde veya beyaz astarlı gövde üzerine bir veya iki slip boya ile desenlendirilmişlerdir³⁷. Şeffaf renksiz, sarı veya yeşil renk sırla kaplanmışlardır.

Birinci grup üçgen profilli ağız kenarlı kase-derin tabak formunda buluntuları içerir (Tab. III. a). Doğrudan kırmızı gövde üzerine beyaz sliple ile uygulanmış akitma dekor ile karakterize edilirler. Ağız kenarından gövdeye doğru şeritler halinde inen beyaz slip boya, incelemek sonlanır. Merkezde düzensiz damlalar şeklinde yer alır. Bazı buluntularda kap merkezinde bir veya iki adet kabartma konsantrik daire yer alır. Astar ve sır dış yüzeyde ağız kenarı ile sınırlıdır. Gövde üzerinde yer yer düzensiz fırça darbeleri halinde de görülebilmektedir. Sır renkleri sarı veya yeşildir. Kazı ve yüzey araştırmalarından ele geçen benzer buluntular geç 12. yüzyıldan -19. yüzyıla kadar geniş bir zaman dilimi içinde tanıtılmaktadır. İlk araştırmalar bu tip malın üretim yeri olarak erken 19. yüzyıl Dimetoka 'yı işaret eder³⁸ ve bu referansla Marmara kıyısında iki küçük liman yerleşimi Şenköy (Enkere), Gündoğdu-Çiftekayalar (Filadar)'dan yüzey buluntuları³⁹, Saraçhane buluntuları⁴⁰, Kouklia/Palaipaphos⁴¹ ve Girit Malia⁴² buluntuları Dimetoka üretimi olarak tanıtılır. Thasos Agorası buluntusu için 13.-erken

³⁶ Bk. A. Güler, "Osmanlı Dönemi Çanakale'de Seramik Atölyelerinin Konumlandıkları Mahalleler, Üretim Potansiyeli ve Ürün Türleri", Çanakale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Antalya 2008, Suna -İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 90, res.11,12.

³⁷ Çanakale buluntuları için bk. B. Böhlendorf-Arslan, a.g.e.38 Abb. 6-7.

³⁸ Dimetoka için bk. Ch. Bakirtzis, "Didymoteichon: un centre de céramique Post-Byzantine", Balkan Studies 2, 1980, 151-153, Fig. 27.

³⁹ Şenköy ve Gündoğdu buluntuları için bkz. V. François, "La céramique byzantine et ottomane" a.g.e. 298- 299.; B. Böhlendorf- Arslan, Enkere'de yerleşimin 14. yüzyıldan sonra terk edildiğini belirtir ve Gündoğdu (Filadar) buluntusunu 13 yüzyıl Bizans seramiği olarak önerir. Bk. B. Böhlendorf-Arslan, a.g.e.32.

⁴⁰ J.W. Hayes, a.g.e. 276-277.

⁴¹ Kouklia'da Osmanlı Dönemi buluntuları altı ayrı siteden ele geçmiştir. Buluntu yerleri için bk. M.L. Wartburg, a.g.e. 362 Fig.1 .

⁴² Malia buluntuları için bk. V. François, "La céramique à glaçure à Malia: productions médiévales italiennes et productions ottomanes" a.g.e. 383-385, fig.1 (10-13), fig. 5 (a), fig.6.

16. yüzyıl arası⁴³, Milet Stadyon Tepesi buluntusu için Beylikler Dönemi önerilir. Alexandria Troas, Beşiktepe, Karabiga ve Eceabat Kilisetepe yüzey buluntuları da 13. yüzyıl Bizans seramiği olarak verilir⁴⁴. Skopelos yakınlarındaki bir batıktan Oxford Ashmolean Museum'a intikal eden bir grup Ege-Bizans seramiği arasındaki bir buluntu⁴⁵ Ganos⁴⁶, ile Foça, Kybele Kutsal Alanı üst tabakalarından ele geçen buluntular da tartışmalıdır. Atina Agorası⁴⁷ buluntuları Türk seramikleri olarak tanıtılırken, buluntu kompleksindeki Kütahya seramikleri ve 1773 tarihli sikke ile 18. yüzyıla tarihlenmiştir. Demre (Myra) Aziz Nikolaos Kilisesi⁴⁸, Mısır İskenderiye (kôm el Nadoura, kôm el-dikka, cinema Majestic)⁴⁹ buluntuları ise daha net olarak Çanakkale üretimi olarak belirtilir ancak çoğu İslam seramiklerini içeren çöplükten ele geçtikleri için sağlam kronoloji vermezler. Ancak son araştırmalarda Çanakkale'de tespit edilen çok sayıda bitirilmemiş, hatalı fırınlanmış mallar ve uçayak örnekleri ile bu tip seramiklerin Osmanlı Dönemi üretim merkezi Çanakkale'ye lokalize edilir.⁵⁰ İzmir Agora'sı buluntu kompleksleri de özellikle Çanakkale Tip II ile uyum sağlar ve hamur yapısı ile de benzeşir. J.W. Hayes Saraçhane kazısının 97 numaralı konteksti ile bu seramikleri geç 19.yüzyıl 'a (1860–1880 ?) tarihler⁵¹.

⁴³ Thasos için bk. V. François, *La céramique byzantine à Thasos, Études Thasiennes* 16 (1995), 64-65 c 413, 111 série IV, 236 c 414, 236 c 413; B. Böhlendorf-Arslan, "Ein Never Typ der Çanakkaleware", a.g.e. 35.

⁴⁴ B. Böhlendorf-Arslan, a.g.e.33–34, Abb.2; şimdilik yüzey araştırmasına dayanan bu gözlemler, stratigrafik Bizans Dönemi buluntuları ile netlik kazanacaktır. Dekorasyon ve sır özellikleri benzemekle birlikte, Anaia- Kadıkalesi (Kuşadası), Aigai (Aiolis) kazı buluntuları arasındaki Bizans örnekleri üçgen profilli ağız kenarına sahip değillerdir ve hamur yapıları da farklıdır.

⁴⁵ Buluntu Armstrong ve Böhlendorf-Arslan tarafından Ege-Bizans seramikleri tipolojisinde değerlendirilir. Bkz. P. Armstrong, "A Group of Byzantine Bowls from Skopelos", *OxfJA* 10/3 (1991), 338 nr. 18, 342, fig. 7; B. Böhlendorf-Arslan, 34–35 ; Buluntunun Bizans üretimi olması konusuna ihtiyatla yaklaşan bir değerlendirme için bk. V. François, "Byzantine ou Ottomane? Une céramique peinte à l'engobe decouverte en Méditerranée Orientale", *Anatolia Antiqua* 3 (1995), 205, 213 dip. not.24

⁴⁶ Buluntular için bk. P. Armstrong-N. Günsenin, "Glazed Pottery production at Ganos", *Anatolia Antiqua* 3 (1995), 195–197, Fig. 14.Nr. 77–79, Fig.15. Nr. 77.

⁴⁷ A. Frantz, "Turkish Pottery from Agora", *Hesperia* 11,1(1942), 3–4, Fig. 22 (1), Fig. 23 (2).

⁴⁸ Bk. E. Fındık, "Demre –Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular", age. 746, çiz. 5-7.

⁴⁹ V. François, "Byzantine ou Ottomane? Une céramique peinte à l'engobe decouverte en Méditerranée Orientale", a.g.e.208 Planche II, 209–213.

⁵⁰ Bilgi ve Çanakkale buluntuları için bk. B. Böhlendorf-Arslan, a.g.e.1, 37, Abb. 4,5, 38, Abb. 6, Taf. I (1–2); A. Güler, a.g.e.90, res. 14.

⁵¹ J.W. Hayes, a.g.e.337, Fig.144 (17).

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

Diğer grup (Tab. III. b). kırmızı gövde üzerine dekorasyon olarak uygulanan beyaz slip boya, düzensiz lekeler, dalgalı akıtmalar halindedir. Bazı buluntularda kap merkezlerinde kabartma olarak yapılmış konsantrik daireler görülür (Tab. III. c).

Üçüncü gruptaki buluntular (Tab. III. d), beyaz astarlı gövde üzerine genellikle iki farklı renkte slip uygulaması ile hareler şeklinde dekorlanmışlardır. Sarı ve yeşil sır ile kaplanmışlardır. Bu grup, seramik terminojisinde Ebru Desenli-Mermer Desenli (Marble Ware) olarak tanımlanır⁵².

D. Aplike (Barbutin) Bezemeli Seramikler. Tek bir kapalı kap parçası, kırmızı hamurlu, beyaz astarlı ve şeffaf sırlıdır. Uzunca dallar üzerinde tomurcuk benzeri kabartılar yer almaktadır. Benzer eserler 19. yüzyıl sonuna tarihlenirler⁵³. Son yıllarda yapılan araştırmalarda fırın atıkları ile bu üretimlerin Çanakkale'ye ait olduğu anlaşılmıştır⁵⁴.

KÜTAHYA SERAMİKLERİ (Tab. IV-VI)

İzmir Agorasından ele geçen Kütahya işi seramiklerin çoğunluğu kahve fincanlarıdır. Az sayıda buluntu tabak ve vazo parçalarına aittir.

A-Kahve Fincanları: Beyaz-krem rengi hamurlu, şeffaf renksiz sırla kaplıdır. Bir buluntu firuze rengi sır altına siyah dekorludur (Tab. VI.1). 18. yüzyılın ilk yarısına ait olabilecek buluntularda mavi, soluk kobalt mavi, açık mavi- kobalt mavi, açık firuze renkle bitkisel bezemeler işlenmiştir (Tab. IV). 18. yüzyılın ikinci yarısına ait buluntularda desenler kobalt mavi, mavi, firuze yeşil, sarı, kırmızı rengin yanısıra mangan moru ile renklendirilmiştir (Tab. V). Kontursuz mavi veya kobalt mavi fırça darbeleri ile bezeli bazı örneklerin dışında motifler siyah renk konturludur. Renkler genelde konturların dışına taşmıştır. Dış yüzeylerde bezemeler daha yoğundur ve bitkisel yorumlardır. Bazı buluntuların kompozisyonlarında yer alan ve olasılıkla

⁵² Diğer Çanakkale üretimleri ile malzeme benzerliği ortaya konularak Çanakkale üretimi olarak tanıtılan Demre buluntusu ebru desenli tabak için bkz. E. Fındık, "Demre –Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular", a.g.e. 736, 746, çiz. 4; Andros'tan Mermer desenli Osmanlı seramiği olarak tanıtılan benzer buluntular için bk. N. D. Kontogiannis-S. Arnavati, a.g.e.359, Fig. 10a.

⁵³ S. Kırış koleksiyonundaki bir eser için bkz. G. Öney, "Çanakkale Seramikleri", a.g.e.123 (Ç.25)

⁵⁴ İzmir buluntusu için bk. L. Doğer, "İzmir Agorası Kazılarında Çanakkale Seramikleri ve Diğer Talep Noktaları ", 46, res. 11; Çanakkale buluntuları için bkz. B. Böhlendorf-Arslan, a.g.e. Taf. I (4);

dalların ucundaki taze filizleri temsil eden kısa paralel taramalara sahip eğrisel hatlar, bir marka gibi göze çarpar⁵⁵.

Oval madalyonlara sahip bir fincan manzara tarzını anımsatan dekorasyonu ile diğerlerinden ayrılır (Tab. VI. a). Burada bezeme siyah konturla kara kalem gibi işlenmiştir. Yer yer yeşil ve mavi renklendirmeler de yapılmıştır. Tek renk kahvemsi-mangan renk ile dekorlanan buluntular sade fakat niteliklidir (Tab. VI.b-e). Sadece akıtma dekorlular kadar (Tab. VI. f), kırmızı (Tab. V.a) veya yeşil renk slip noktaların yer aldığı buluntular da vardır. İç yüzeydeki bezemeler ise tek veya bir çift mavi bordür arasında yer alır. Bazı eserlerde çiçek, çiçek demeti, bol yapraklı bir dal, sap üzerinde meyve benzeri motifler bordürle sınırlanmaksızın serbest olarak konumlanmıştır (Tab. V. b-c) Ancak iç yüzeyinde bezemesi olmayan fincanlarda mevcuttur. Fincanların ağız, kaide kenarları ile iç yüzeydeki ince bordürler (kuşaklar) mavi ya da yeşil renktir. Kaide altlarında markaları vardır. Çoğunda Meissen taklidi çapraz kılıç işareti görülür (Tab. VI.a). İç ve dış yüzeyinde bezeme bulunmayan bir diğer fincan da dip altında yer alan, olasılıkla “Ayvaz” kelimesinin taklidi Osmanlıca yazı ile diğerlerinden ayrılır (Tav. V. 1). Bu ibare pek çok Kütahya seramiğinde özellikle fincanlarda farklı yazılışlarıyla araştırmacıların dikkatini çekmiştir⁵⁶. Benzer bir buluntu yakın zamanda yayınlanan Demre Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında da ele geçmiştir⁵⁷. Üç adet fincan verev kaburgalı gövdelidir (Tab. V.j). Gövde üzerinde dönüşümlü olarak yeşil ve mangan moru helezoni yaprak bezelidir⁵⁸. Bu üç buluntuda, form ve dış bezeme birbirine benzemekle beraber, iç yüzey motifleri ve kaide altlarındaki markalar farklıdır.

B-Tabaklar: Alçak halka kaideli kırık ve noksan parçalardır. Beyaz hamurlu, beyaz astarlıdır. 18. yüzyıl’a tarihlenebilecek bir tabak, şeffaf renksiz sır altına soluk kobalt mavi ile bezenmiştir. Korunan kısımda, bir göbek etrafına dizilmiş uçları sivri altı adet taç yaprağı görülür. Bu yaprakların içleri dikey paralel taramalarla dolgulanmıştır. Her bir taç yaprağın tepesinden uçları çift yapraklı ince dallar kıvrılır (Tab. VI. j). Diğer mavi-beyaz renkli buluntularda da tek veya çoklu bitkisel dekorasyon vardır (Tab. VI.k). Aynı tarihlere ait olabilecek diğer buluntuda, iç yüzey ağız kenarından gövdeye doğru sarkan başak benzeri bitkisel motifler bulunur. Aralara kesik noktalar şeklinde şeritler yerleştirilmiştir. Yıldız benzeri motiflerden dört tanesi korunmuştur. Merkezdeki bezeme noksanıdır. Bezemeler şeffaf renksiz sır altında siyah

⁵⁵ Form farklı olmakla birlikte benzer motif için bk. H. Bilgi, Suna ve İnan Kırış Koleksiyonu Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul 2006, s.132 (kat.150),

⁵⁶ Bu konuda geniş yorum ve örnekler için bk. G. Kürkman, Toprak, Ateş, Sır Tarihsel Gelişimi Atölyeleri ve Ustalarıyla Kütahya Çini Seramikleri, İstanbul 2005, 231–239.

⁵⁷ Bk. E. Fındık. a.g.e. 774, res. 10.

⁵⁸ Benzeri için bk. G. Kürkman, a.g.e. 134.

renktedir. Konturların kenarına yer yer camgöbeğine yakın yeşil renk geçilmiştir (Tab. VI.l). Bir başka parça da konturları siyah testere dişli kırmızı çiçekler, yeşil ve sarı renk uzun gövde ve dallar, kobalt mavi ve mangan renk tomurcuklu bitkisel kompozisyonun bir kısmı korunmuştur (Tab. VI. m).

EYÜP İŞİ SERAMİKLER (Tab. VII)

1993 yılından bu yana yapılan kazı ve yüzey araştırmaları İstanbul Eyüp Sultan'da önemli bir seramik üretimi olduğunu ortaya çıkarmıştır⁵⁹. İzmir Agorası'ndan ele geçen bazı buluntular da, yayınlardan izlendiği kadarıyla Eyüp buluntularına benzemektedir. Sırlı buluntular beyaz veya kırmızı hamurludur. Beyaz hamurlular bezemesiz çoğunlukla yeşil renk sırlıdır⁶⁰ (Tab. VII.a). Kırmızı hamurlular slip (astar) boya ile yapılmış ebru-mermer taklidi desenlidir⁶¹ (Tab. VII.b). Bazıları yeşil veya sarı sır altında düzensiz sıçratmalar halinde slip dekorludur. Bunlara benzer Eyüp örnekleri beyaz hamurlu olarak tanıtılır, bu nedenle Agora buluntuları yeniden değerlendirilmeye açıktır (Tab. VII.c). Form olarak yoğunluk çok alçak kaideli, dışa dönük ağız kenarlı tabak, kase gibi açık kaplar ile içleri sırlı güveçler⁶², saklama kapları ve şamdanlara⁶³ aittir (Tab. VII.d-h). Sırsız buluntularda geniş ağız tablaları ve iç tabanları baskı bezekli, kısa ayaklara sahip düz dipli el mangalı olabilecek buluntular göze çarpar⁶⁴ (Tab. VII. I-j). 17.-19. yüzyıl'a tarihlenebilirler⁶⁵.

⁵⁹ Eyüp kazı ve buluntuları için bk. F. Yenişehirlioğlu, "Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Araştırmaları", Tarihi Kültürü ve Sanatıyla 3. Eyüp Sultan Sempozyumu, 28-30 Mayıs 1999, İstanbul 2000, 42-51.

Ö. Barışta, "Eyüp Sultan'dan Ebru Desenli Seramik ve Çiniler", Tarihi Kültürü ve Sanatıyla 3. Eyüp Sultan Sempozyumu, 28-30 Mayıs 1999, İstanbul 2000, 156-164

⁶⁰ Ö. Barışta, "İstanbul Eyüp Sultan Seramikleri", Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1999, 86-93.

⁶¹ Eyüp buluntuları hakkında bilgi için bk. F. Yenişehirlioğlu, "Tekfur Sarayı Çinileri ve Eyüp Çömlekçiliği", Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, İstanbul 2007, 361.

⁶² Agora buluntusuna benzer örnek için bk. F. Yenişehirlioğlu, y.a.g.e.349, fot. 7.

⁶³ Eyüp 'te yapılan kazı ve yüzey araştırmalarından ele geçen şamdan parçalarının hamur, sır ve form bakımından Tekfur Sarayı buluntularıyla benzer olduğuna dair bilgi ve diğer bazı alanlardan buluntular hakkında geniş bilgi için bkz. N. Özkul Fındık, Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısında Ele Geçen Şamdan ve Kandiller", IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21-23 Nisan 2005, Erzurum 2006, 384

⁶⁴ Benzer Saraçhane buluntusu için bk J.W. Hayes, a.g.e.390, fig. 148 (1)

⁶⁵ Tarihlendirme için bk. , F. Yenişehirlioğlu, "Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Araştırmaları" a.g.e. 50.

TEK RENK SIRLI SERAMİKLER (Tab. VIII)

Basit ağız kenarlı veya dışa dönük ağız tablalı, halka kaideli kaseler, çukur tabaklar, sürahi formları yoğundur. Sır renkleri sarı ve yeşil'in tonlarıdır. Dekorasyon olarak kap merkezlerinde kabartma olarak tek, çift, üçlü konsantrik halkalar veya spiral, bandlar içinde zikzaklar, çok stilize bitkisel desenler bulunur (Tab. VIII.a).

Pek özenli işçilik göstermeyen ve çift kademeli alçak halka kaideli açık kaplar ayrı bir grup oluşturur (Tab. VIII.b). Yayınli örnekler, tek renk sırlı buluntuların üretim yeri ve kesin tarihleri konusuna şimdilik kesin referans olmazlar.

SIRSIZ GÜNLÜK KAPLAR (Tab. IX)

Buluntular arasında sırsız kaba kırmızı hamurdan sürahi, ibrik gibi emzikli formlar, çaydanlıklar, saklama kapları, tavalara güveçler, maltızlar, lazımlıklara (Tab. IX. e-f) ait çok sayıda parça mevcuttur. Koyu kırmızı hamurlu, beyaz astar, yıldız ve yeşil renk sır ile zarif bezemelerin yapıldığı bir ağız kenarı, gövde, kulp parçalarından oluşan grup dikkate değerdir (Tab. IX. a). Benzer parçalar yine Demre kazısından ele geçmiştir ve buradaki formların sofrada içecek servisine uygun olduğu belirtilmiştir⁶⁶. Yıldız ve astarın noktalar, şeritler halinde bezeme unsuru olduğu bazı kapalı kaplar da nitelikli sırsız günlük kaplar olarak belirirler (Tab. IX. b-d). Boyun hizasından ağıza doğru uzun tüp gagalı ibriklerin yakın benzerleri Aphrodisias'da bulunmuştur ve 18. yüzyıla önerilmiştir⁶⁷.

İTHAL AVRUPA SERAMİKLER (Tab. X-XI)

İzmir Agorasında ele geçen buluntuların büyük kısmını Avrupa İşi earthenware porselen tabaklar oluşturur. Sütük, fincan ve tabakları da mevcuttur. 19. -20. yüzyıl başında özellikle İngiltere'de üretilmiş pek çok buluntu marka taşır. (Tab. X. b,c,k). Kobalt mavi, açık yeşil, kırmızımsı pembe, kahverengi, gri renkli buluntularda, serigraf aktarım ile yapılmış Uzakdoğu, oryantal, kırsal temalar, barok çiçekler, mimari ve mitolojik sahneler, denizde yelkenliler gibi çok zengin konular işlenmiştir⁶⁸. Benzer buluntular diğer liman kentlerinde olduğu gibi, kırsal alan olan Demre'de kilisenin yakınındaki antropolojik değerlendirmelere göre 19. yüzyıl-20.yüzyıl başı arasında kullanılmış bir Rum mezarlığından da ele geçmiştir. 19. yüzyıl edebi kaynaklarında

⁶⁶ Bk. E. Fındık, a.g.e. 737, çiz. 8-11.

⁶⁷ Bk. V. François, "Elements Pour L'histoire Ottomane D'Aphrodisias: La Vaisselle de Terre", *Anatolia Antiqua IX* (2001), 151, fig.1 (46), 159.

⁶⁸ Buluntular sadece İngiliz markası taşımazlar ancak pek çok parçada çok az bölüm korunmuştur. Korunmuş bir buluntuda Danimarka ibaresi görülür.

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

İzmir-Mersin hattında bütün iskelelere uğrayan bir İngiliz vapurundan sözedildiği belirtilerek malların Kaş iskelesi yoluyla ulaşılmış olabileceği üzerinde durulmaktadır⁶⁹.

İtalyan'dan ithal seramikler diğer büyük grubu oluşturur. Kendi içlerinde sarı, yeşil, mavi, kavuniçi, siyah boylarla bezemelerin işlendiği *Mayolika*'lar bir grup oluşturur. (Tab. X.I. a-f.)

Pisa Tipi Mermer Desenli Seramikler- Pisa type Marble Ware en çok buluntuya sahip gruptur. Çukur tabak/kase formlar içerirler.Ebru sanatına benzeyen renk hareleri şeklinde bezeme taşırlar. Bu üretimler oldukça pürüzsüz ve astarsız kahverengimsi -kırmızı hamurlu gövdeleri ile karakterize edilirler. Şeffaf sır altında dış yüzeylerin görünüşleri parlak kahverengidir. 17. yüzyılda Kıbrıs dahil Osmanlı yerleşimlerinde kullanılmışlardır⁷⁰. İzmir Agorası buluntuları kendi içinde alt gruplara ayrılabilir.

1. Grup: İç yüzey beyaz-krem, açık –koyu kahverengi, kiremit-koyu kiremit rengi slip ile dekorlanmışlardır (Tab. XI. a-f.).Yer yer siyah renk hareleri olanlar da vardır⁷¹. Bazı buluntuların dış yüzeyi de tamamen koyu kahverengimsi sırlı görünümündedir. Sadece geniş ağız kenarının sırlandığı parçalar da vardır. Sır rengi şeffaf renksiz veya açık yeşildir. 2. Grup: Bezeme 1. gruba benzer ancak yeşil renk lekeler de dekorasyona katılır (Tab. XI. 1). 3. Grup: Sgraffito tekniği ile yapılmış kuş figürü taşıyan parça, beyaz-krem renk astarlı, şeffaf çok açık yeşilimsi renk sırlıdır⁷². Figürün içi kahverengimsi kırmızı slip boya ve yeşil renk ile noktalar şeklinde dolgulanmıştır (Tab. XI. o-p.). Diğer bir buluntu da sgraffito bitkisel dekorludur. Yeşil ve kavuniçi oksid boya ile renklendirilmiştir⁷³ (Tab. XI.p). Malzeme olarak öncekilerle benzerdirler.

⁶⁹ Bilgi ve buluntu için bk. E. Fındık a.g.e. 739, 745, res. 15.

⁷⁰ Blake, Pisa üretimleri için 1550-1650 tarihini önerir. Sgraffito olanların ise biraz daha geç olabileceğini düşünür. H. Blake, "Pottery exported from northwest Italy between 1450 and 1830. Savona,Albisola, Genoa, Pisa and Montelupo" in: G. Barker-R. Hodges (eds). Archaeology and Italian Society. Prehistoric, Roman and Medieval Studies Papers in Italian Archaeology II. BAR Int. Ser. 102 (1981), 103-105; aynı referansla 16. 17. yüzyıl tarihini kullanan araştırmacılar da vardır. Bk. N. D. Kontogiannis-S. Arnavati, a.g.e.359; İstanbul Saraçhane kazısından buluntu için bk. J. W. Hayes, Excavations at Saraçhane. a.g.e. pl. 51 (f).

⁷¹ Kıbrıs, Kouklia'dan beyaz ve siyah desenli bir buluntu için bkz. M. L. von Wartbug, a.g.e. 385, fig 10 (25).

⁷² 1. ve 2. gruba benzer buluntular için bk. H. Blake, a.g.e.104, pl. 8.I.

⁷³ Benzer bazı buluntular için bk. H. Blake, a.g.e. pl. 8.7; Atina Agorası'ndan benzer bir buluntu Türk Dönemi Sgraffito kap olarak değerlendirilmiştir. Bk. F. O.Waage, "The Roman and Byzantine Pottery", Hesperia II, No. 2 (1933) 320, 321, fig. 16 h; Pisa'nın sgraffito teknikli üretimlerinden bahseden diğer bir yayın için bk. M. L. von Wartbug, a.g.e. 378

Bu gruplara malzeme olarak benzeyen diğer bazı buluntular da koyu kırmızı renk gövde üzerine, beyaz astar ve yeşil oksit boya ile yapılmış lekelemeler şeklinde dekorasyon gösterirler. Gövde üzerindeki beyaz astar ve oksit boyalı dekorasyon dışındaki alanlar, şeffaf renksiz sır altında kahverengi olarak görülürler. Dış yüzey gövde yarısına kadar özensiz yapılmış benzer bezeme taşır. Bunların da Kuzey İtalya'nın doğu bölgelerinden gelmiş olması olasıdır (Tab. XI. m-n)

Çeşitli boyda çukur tabak/ kaselelere ait buluntuların bir kısmı da *Albisola Siyah Lekeli Tip – Albisola táches noires type* olarak belirirler (Tab. XI. r). Genellikle geniş dışa dönük ağız kenarlı, düz veya hafif konkav diplidirler. Sert genel anlamda kırmızı hamura sahiptirler. İç ve dış yüzeyleri koyu morumsu –kahverengi, kırmızımsı kahverengi astarlı, şeffaf renksiz sırlıdır Kapların görünümü kahverengidir. Bazılarının iç yüzeyleri, ağız kenarından gövdeye doğru inen siyah renk şeritler halinde bezeme gösterir. Sadece kahverengi görünümlü olanları da mevcuttur. Geç 19. yüzyıla tarihlenen bu kaplar sadece Akdeniz havzasında⁷⁴ değil Amerika'ya kadar dağılmış endüstri üretimleri olarak görülürler. 2006 yılında Bozcaada yakınlarında keşfedilen Kofranbolluk Batığı da bu malzeme yükü ile belirmiştir⁷⁵.

Sonuç; İzmir Agorası buluntuları arasında yoğunluk tek renk sırlı açık kaplara aittir. Az sayıda baskı bezeklilerin dışında çoğu özensiz işçilik gösterir. Dimetoka, Ganos, İstanbul Eyüp ve Edirne, Aphrodisias, Milet gibi üretim merkezlerinin buluntularıyla karşılaştırılması gereken bu buluntuların form ve hamur tasniflerinin yapılması uzun süreli bir çalışmayı gerektirir. En belirgin üretimler ise Çanakkale üretimi seramikleridir. İstanbul Saraçhane, Atina Agorası, Girit ve Kıbrıs'taki bazı arkeolojik alanlarda olduğu gibi, Çanakkale üretimlerinin Geç 17. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar üretilen hemen hemen her çeşidi İzmir Agorasından da ele geçmiştir. Ancak burada hem form hem de bezeme repertuarı bakımından yeni örnekler de saptanmıştır. Oldukça organize geniş bir deniz ticaret ağı ile dağıtımının yapıldığı anlaşılan Çanakkale seramikleri, diğer ithal seramikler gibi İzmir limanı aracılığı ile kente gelerek halen çevresinde ticaretin ve alışverişin sürdüğü eski Roma Devlet Agorası harabesi içinde pazarlanmışlardır. Panaztepe (Menemen) ve Demre kazı buluntularının gösterdiği gibi sadece ana merkezlerde değil limanların periferisindeki köy ve kasabalara kadar ulaşmışlardır. Kütahya seramiklerinde ise yoğunluk 18. yüzyıl fincanlarına aittir ve bunlar çok zengin bir koleksiyon oluşturmaktadırlar. Olasılıkla Eyüp üretimi olabilecek sırlı ve sırsız buluntular da 18. ve 19. yüzyıllara ait olmalıdır.

İzmir Agorasında sürdürülen kazılarda henüz 15. ve 16. yüzyıl Osmanlı Dönemi seramik buluntularına rastlanmamış olması son derece ilgi çekicidir. Bu

⁷⁴ Bk. M. L. von Wartbug, a.g.e. 385, fig 10 (30), 381, fig. 8 (63–64) ; J. W. Hayes, a.g.e. 245 ve fig. 146.1.

⁷⁵ Bk. H. Özdaş, "Ege ve Akdeniz'in derin Sırları", SkyLife, Haziran 2007, 94.

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

durumu İzmir'in bu yüzyıllar içinde henüz Akdeniz ve Ege ticaretine aktif olarak katılmasını sağlayacak zinde güçlere sahip olmamasına (Levanten tüccarlar v.b.) ve başkentin iç ve dış politikalarına bağlamak yanlış olmayacaktır. 17. yüzyılın başlarından itibaren İzmir Limanı⁷⁶ Batı ile yapılan ticaretin odak noktası haline geldi ve buna paralel olarak zengin bir tüccar Levanten sınıf oluştu. Bu zenginleşmeye paralel olarak kentte ekonomik, sosyal, kültürel ve imar faaliyetlerinin artması bir taraftan Osmanlı ülkesinde üretilen pahalı veya ucuz seramik ürünlerinin İzmir'i yeni bir pazar olarak görmesine yol açarken diğer taraftan ithal İngiliz, İtalyan porselen ve yarı porselenlerin ithali ile sonuçlandı.

BİBLİYOGRAFYA

Acara, M., "Seramik Buluntular", içinde: S.Y. Ötüken, "1995 Yılı Demre Aziz Nikolaos Kilise Kazısı", K.S.T 18.2, 27-31 Mayıs 1996, Ankara (1997), 471-487.

Akarca, A., "Çanakkale'de Yeni Bir Çanak Çömlek Merkezi, VIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt.1 (1976),

Armstrong, A., "A Group of Byzantine Bowls from Skopelos", *OxfJA* 10/3 (1991), 335-347.

Armstrong, P-Günsenin, N., "Glazed Pottery production at Ganos", *Anatolia Antiqua* 3 (1995), 179-201.

Bakirtzis, Ch., "Didymoteichon: un centre de céramique Post-Byzantine", *Balkan Studies* 2, 1980, 147-153.

Barışta, Ö., "İstanbul Eyüp Sultan Seramikleri", Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1999, 86-93.

Barışta, Ö., "Eyüp Sultan'dan Ebru Desenli Seramik ve Çiniler", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla 3. Eyüp Sultan Sempozyumu*, 28-30 Mayıs 1999, İstanbul 2000, 156-164.

Bilgi, H., Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu Kütahya Çini ve Seramikleri, İstanbul 2006

Blake, H., "Pottery exported from northwest Italy between 1450 and 1830. Savona, Albisola, Genoa, Pisa and Montelupo" in: G. Barker-R. Hodges (eds).

⁷⁶ İzmir limanının aktivite kazanması, periferisi ile birlikte ekonomik ve kültürel hayat konusunda bk. D. Goffman, *İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)*, İstanbul 1995; O. Pullukçuoğlu Yapucu, *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak*: Aydın. İstanbul 2007, 66-107.

Lale Doğer

Archaeology and Italian Society. Prehistoric, Roman and Medieval Studies Papers in Italian Archaeology II. BAR Int. Ser. 102 (1981), 99-124.

Böhlendorf-Arslan, B., "Ein Never Typ der Çanakkaleware", Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Ege Üni. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Bölümü. İzmir 2002, 31-43.

Doğer, L., "İzmir Agorasından Çanakkale ve Kütahya Seramikleri", Tepekule Tarih Yerel Araştırmalar Dergisi, Sayı:2 (2000), 3-10.

Doğer, L., "Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora.", ed. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr, Çanak, . BYZAS 7 (2007), İstanbul, 97-122.

Doğer, L., "İzmir Agorası Kazılarında Çanakkale Seramikleri ve Diğer Talep Noktaları", Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Suna -İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya 2008, 30-46.

Erkanal-Öktü, A ve Çınardalı-Karaaslan, N., " Panaztepe 2004 Yılı Kazıları", 27. K.S.T. (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), 1.Cilt. Ankara (2006), 191-204.

Fındık, E., "Demre -Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular", Bildiriler Kitabı, Türk Seramik Derneği Yayını, İstanbul 2007, 728-747.

François, V., "Elements Pour L'histoire Ottomane D'Aphrodisias: La Vaisselle de Terre", Anatolia Antiqua IX (2001), 147-190.

François, V., La céramique byzantine à Thasos, Études Thasiennes 16 (1995).

François, V., "La céramique à glaçure à Malia: productions médiévales italiennes et productions ottomanes", BCH 118/2 (1994), 375-379.

François, V., "La céramique byzantine et ottomane" La Bithynie au Moyen Âge, Réalités Byzantines 9, Paris 2003, 287-308.

François, V., "Byzantine ou Ottomane? Une céramique peinte à l'engobe découverte en Méditerranée Orientale", Anatolia Antiqua 3 (1995), 203-217.

Frantz, A., "Turkish Pottery from Agora", Hesperia 11,1(1942), 1-28.

Goffman, D., İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650), İstanbul 1995

Güler, A., "Osmanlı Dönemi Çanakkale'de Seramik Atölyelerinin KonuLANDıkları Mahalleler, Üretim Potansiyeli ve Ürün Türleri", Çanakkale

İzmir Agorası Kazılarında 17.-19. Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler

Seramikleri Kolokyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Antalya 2008, Suna –İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 74-90.

Hahn, M., “Byzantine and Postbyzantine Pottery from the Greek-Swedish Excavations at Khania, Crete”, in: V. Déroche et J. M. Spieser. Recherches sur la Céramique Byzantine. BCH Supp. XVIII (1989), 227-232.

Hayes, J. W., Excavations at Saraçhane in Istanbul II. The Pottery, Princeton (1992)

Kantar, S-Naumann, R., “İzmirde Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İhzarı Rapor. Fouilles de Namazgah (İzmir)” TAD II (1934), 219-242, 310.

Kantar, S-Naumann, R., “İzmirde Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhzarı Rapor”, Belleten 26 (1943), 213-225, lev. XII-XIX.

Kayman, M.B., “Akköy Yöresi Fırın Cürüfları Üzerine Değerlendirme”, Çanakkale Seramikleri Kolokyumu Bildirileri (2 Nisan 2007), Antalya 2008, Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 91-98.

Kontogiannis, N.D-Arnavaı, S., “The Medieval Kato Kastro (Lower Castle) of Andros: Excavation Data and Ceramic Material”, ed. B. Böhlendorf-Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr, Çanak, BYZAS 7 (2007), İstanbul, 344-362.

Korre-Zographou, K., Ta Kerameika Tou Tsanakkale (1670-1922), Athens (2000).

Kürkman, G., Toprak, Ateş, Sır Tarihsel Gelişimi Atölyeleri ve Ustalarıyla Kütahya Çini Seramikleri, İstanbul 2005.

Öney, Ö., “Çanakkale’de Geç Devir Osmanlı Seramikleri”, Bilim Birlik Başarı Dergisi, Sayı: 33 (1982), 12-15.

Öney, Ö., Türk Devri Çanakkale Seramikleri/Turkish Period Çanakkale Ceramics (1971).

Öney, Ö., “Çini ve Seramik”, Osmanlı Uygarlığı 2 (haz. H. İnalçık-G. Renda), İstanbul 2003, 699-735.

Öney, Ö., “Çanakkale Seramikleri”. Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, İstanbul 2007, 365-370.

Özdaş, H., “Ege ve Akdeniz’in Derin Sırları”, Skylife, Haziran 2007, 90-98.

Lale Doğer

Özkul Fındık, N., “Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısında Ele Geçen Şamdan ve Kandiller”, IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21–23 Nisan 2005, Erzurum 2006, 379-390.

Pasınli, A., “Büyük Saray Bölgesinde Sultan Ahmet Eski Cezaevi Bahçesindeki 1997–1998 Kazı Çalışmalarına Ait Rapor”, 10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (26–28 Nisan 1999 Kuşadası), Ankara (2000), 94-114.

Sevim, S. ve Karaman, Y., “Çanakkale Seramikleri ve Eceabat Yöresi Çömlekçiliği”, II. Uluslararası Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 216–223.

Pullukçuoğlu Yapucu, O., Modernleşme Sürecinde Bir Sancak: Aydın. İstanbul 2007.

Taşlıalan, M. et Drew-Bear, T., “Rapport sur les travaux effectués sur l’Agora de Smyrne”, Anatolia Antiqua XII (2004), 293-308.

Taşlıalan, M., Drew-Bear, T et alli, “Fouilles de l’Agora de Smyrne: Rapport sur la Campagne de 2004”, Anatolia Antiqua XIII (2005), 371-434.

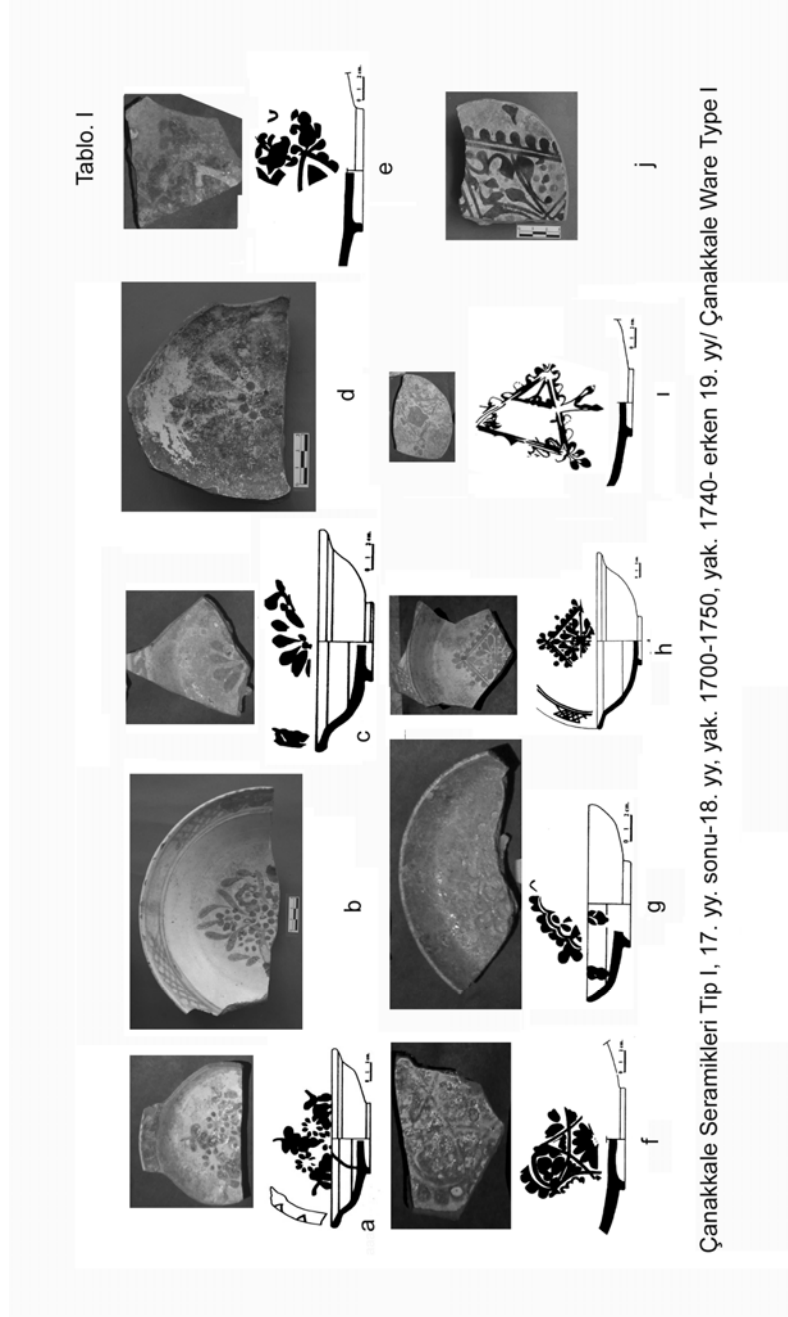
Yenişehirlioğlu, F., “Eyüp Çömlekçiler Mahallesi Araştırmaları”, Tarihi Kültürü ve Sanatıyla 3. Eyüp Sultan Sempozyumu, 28–30 Mayıs 1999, İstanbul 2000, 42–51.

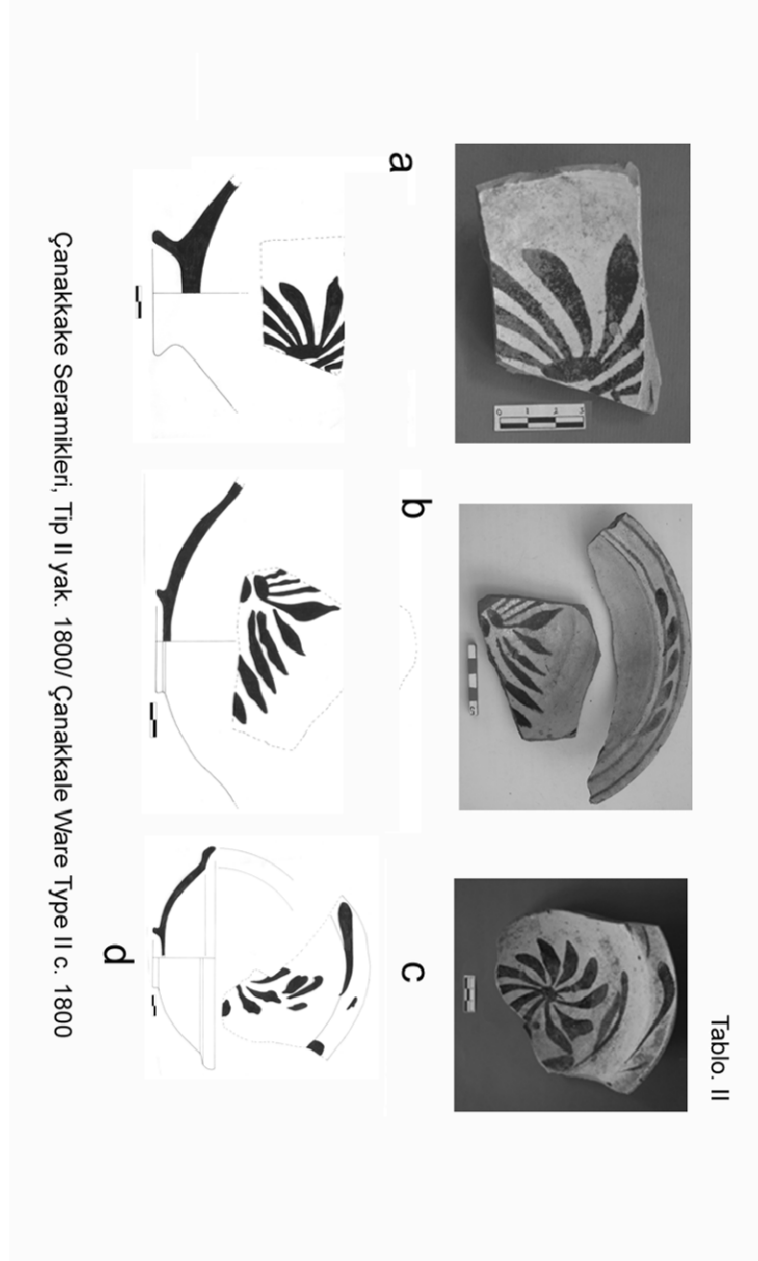
Yenişehirlioğlu, F., “Tekfur Sarayı Çinileri ve Eyüp Çömlekçiliği”, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, İstanbul 2007, 349-364.

Waagé, F.O., “The Glazed Pottery in: F.O.Waagé (Hrsg), Antioch-on-the Orantes IV:1: Ceramics and Islamic Coins (1948), 79-108.

Waage, F.O., “The Roman and Byzantine Pottery”, Hesperia II, No. 2 (1933), 308-328.

Wartburg, M. L., “Types of Imported Table Ware at Kouklia in the Ottoman Period”, Report of the Department of Antiquities, Cyprus (2001), 369-387.

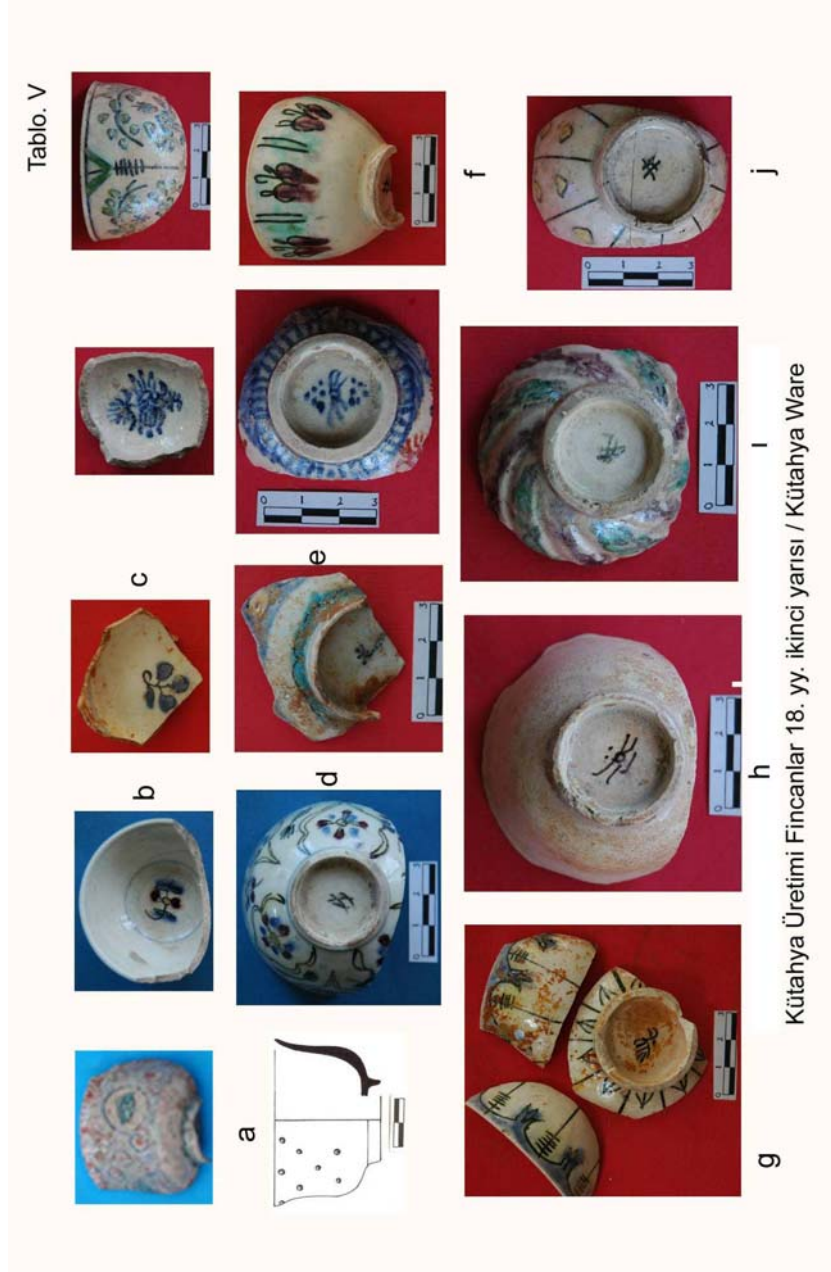
Tablo. III

Çanakkale Slip Dekorlu Seramikler, Sığratma ve Ebruli-Mermer Dekorlu Seramikler 18.-19. yy.
Çanakkale Slip Painted Ware, Splash-Marble Ware

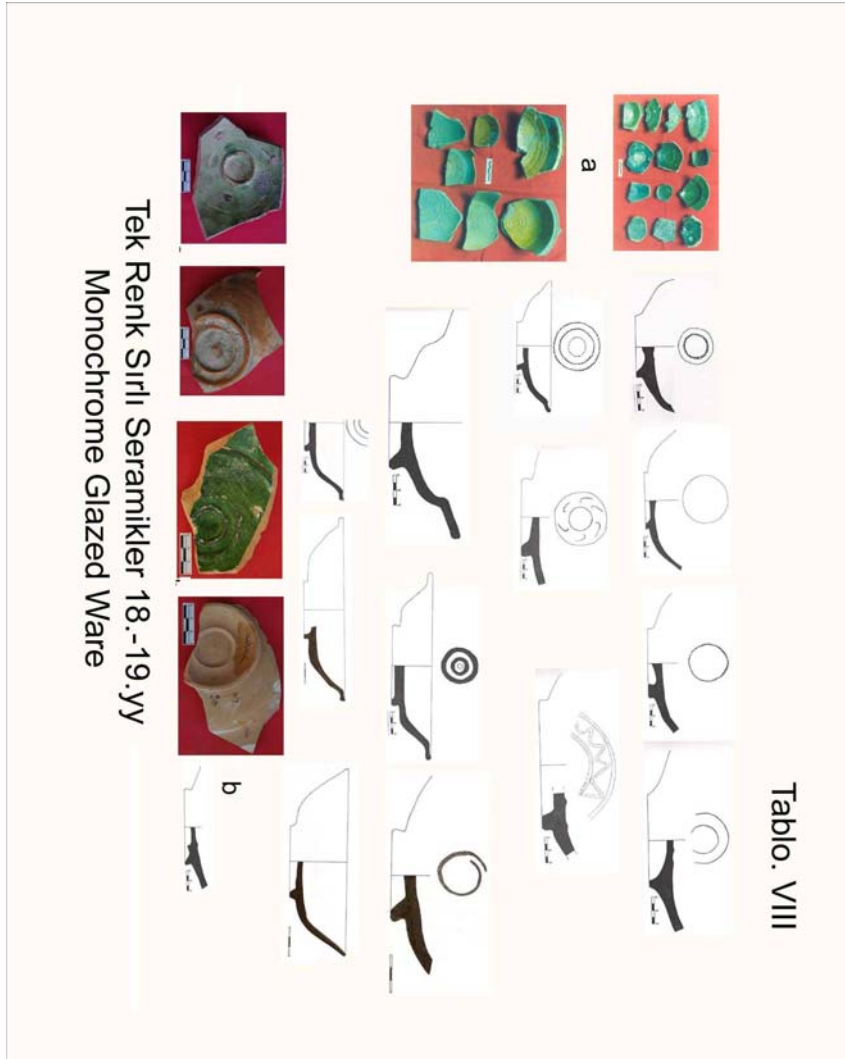
Lale Doğer

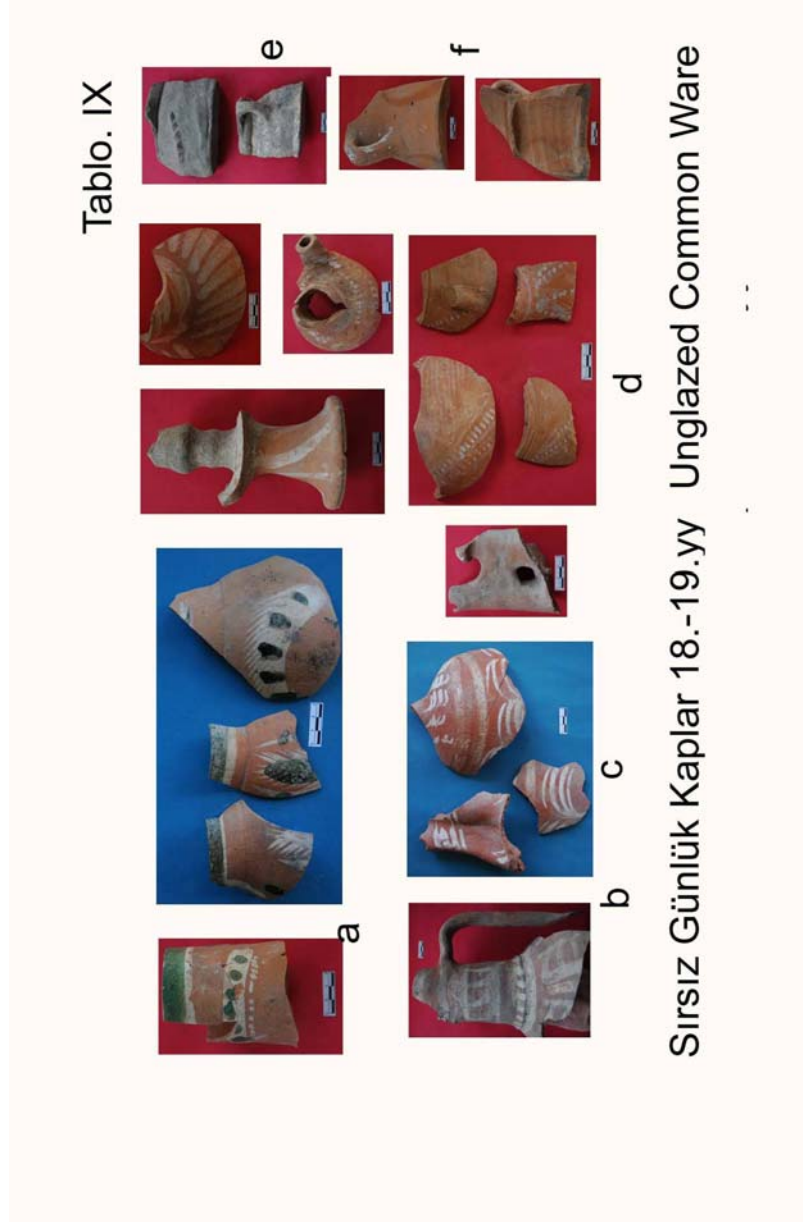

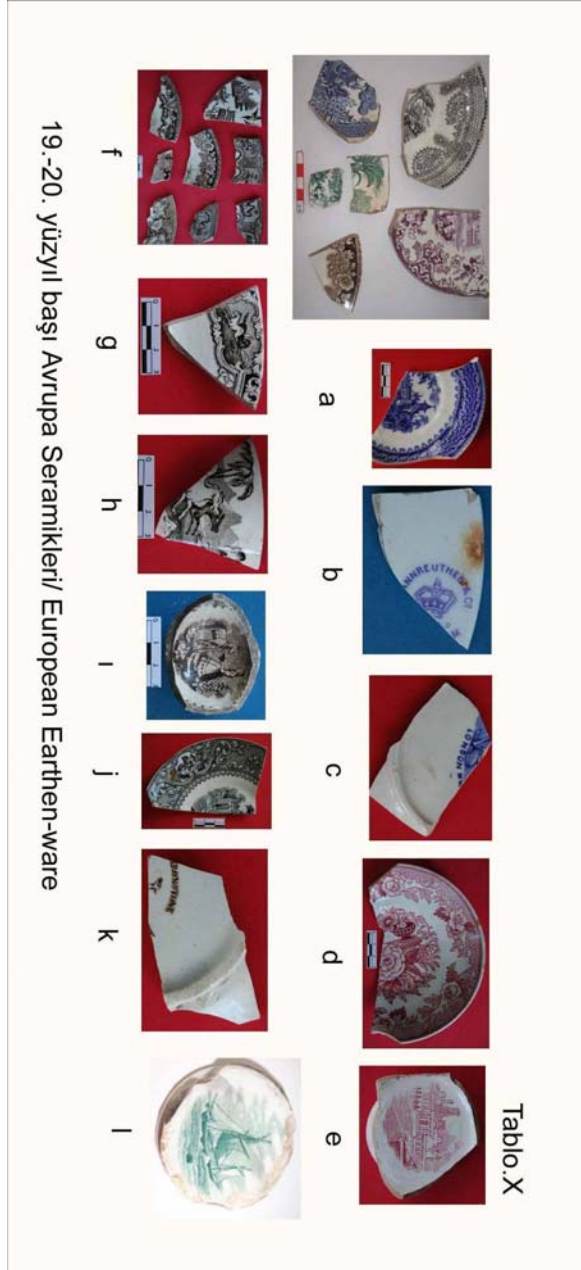

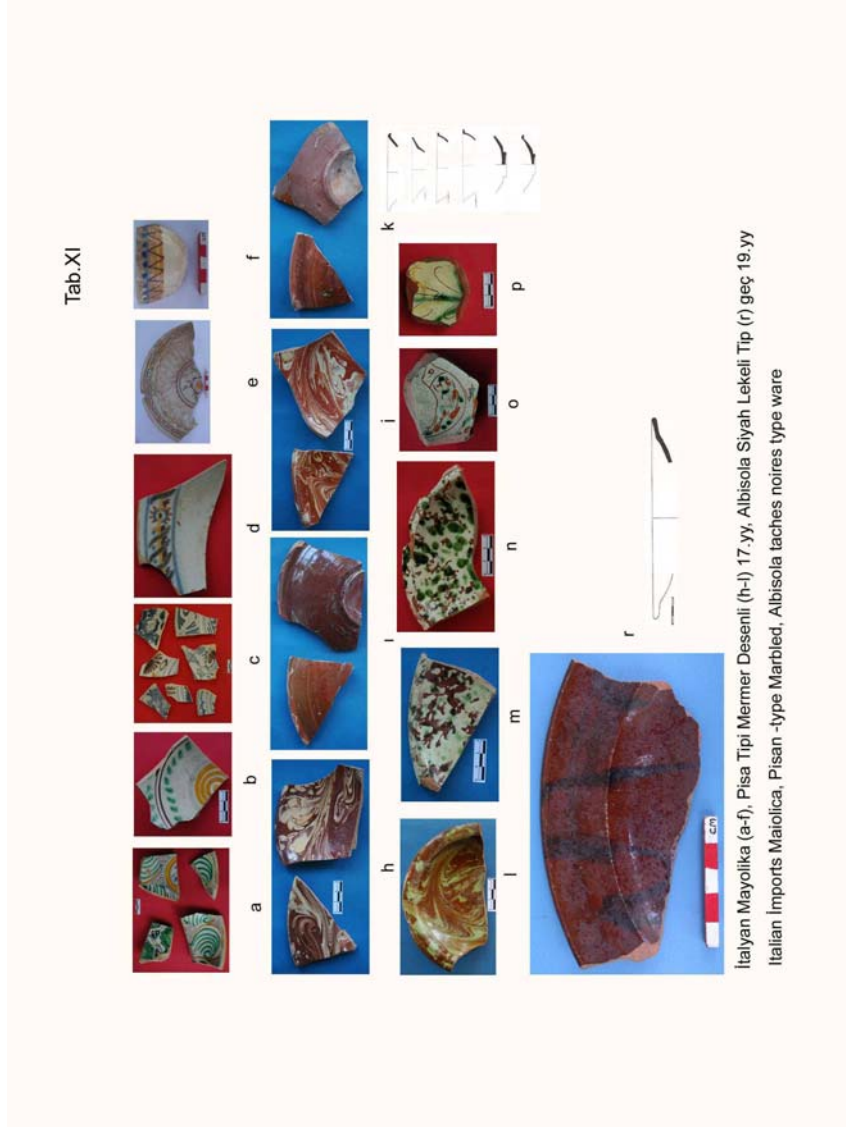

Lale Doğer

Resim. 1. Kok Tasvirli anakkale Seramiği